

A gazdaságpolitika konzisztenciájáról és a populizmus kaméleoni alapvonásáról

Bartha Attila

Budapesti Corvinus Egyetem, Társadalom- és Politikatudományi Intézet, Közpolitika Tanszék
HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont, Politikatudományi Intézet
attila.bartha@uni-corvinus.hu

1. Bevezetés¹

Jelen tanulmányban Benczes István e kötetben olvasható „Makrogazdasági populizmus és/vagy a populizmus politikai gazdaságtana” (2024) című tanulmányának néhány téziséhez kapcsolódva fogalmazok meg észrevételeket. Dornbusch és Edwards (1990) makrogazdasági populizmus megközelítése helyett a politikatudományi irodalomban meghatározó a populizmus mint laza szövetű másodlagos ideológia (Mudde, 2004; Mudde és Rovira Kaltwasser, 2012) konceptualizálására építtek, de emellett a politikatudomány más, a populizmus és a gazdaságpolitika közötti kapcsolatát tárgyaló populizmus-értelmezéseire is reflektáltak.

Hozzászólásom a politikatudomány populizmus-megközelítéseit integrálja, melyek középpontjában nem a (gazdaság)politikai tartalom áll. Ebben a diszciplináris perspektívában a közpolitikai² tartalmi kérdések mellett a demokrácia, illetve a hibrid vagy autoriter rezsimek formális és informális intézményeinek működési módja, valamint a populista diskurzus (retorika) értelmezési keretei, nyelvezete is kitüntetett figyelmet kapnak.

Az elméleti összefoglaló alapján három tézis fogalmazható meg a populizmus és a gazdaságpolitika viszonyáról. Egyrészt a populista gazdaságpolitikák mögötti ideológiai keveredés nem csupán gondolati inkonzisztenciaként, hanem a populizmus kaméleoni alapvonásából adódó rugalmasságként is felfogható. Másrészt, ehhez kapcsolódóan, a populista gazdaságpolitika nézőpontjából nem is elvárás a gazdaságpolitikai tartalom és a gazdaságideológiai narratívák közötti konzisztencia. A harmadik tézis szerint pedig a populista gazdaságpolitikában a kikristályosodott ideológiai álláspontokkal szemben az érzelmi keretezésnek, a permanens válságnarratívának és a polarizáló diskurzusoknak van meghatározó szerepe. Mindez rezonál Benczesnek arra a tézisére, mely szerint a populista kormányzati kontextusban az intézmények másként számítanak. Következtetésem szerint az indulati-érzelmi motivációkra építő populizmus gazdaságpolitikai, társadalmi költségei és a demokratikus politikai berendezkedésre gyakorolt romboló hatása hosszabb távon válnak jelentőssé – a formális és informális intézmények közötti viszony alapvetően bizonytalanává válása miatt.

¹ Az írás a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alap K 129245 számú projektjének, valamint az Európai Unió Horizon 2020 kutatási és innovációs programja 822590 számú támogatási szerződésének támogatásával készült.

² Hozzászólásomban a „közpolitika” fogalma a nemzetközi politikatudományi irodalomban használatos *public policy* magyar nyelvű megfelelője, amely a szakpolitikai (például gazdaságpolitikai, egészségpolitikai vagy oktatáspolitikai) döntések tartalma mellett a döntések folyamatára és diszkurzív keretezésére is utal. A közpolitikától megkülönböztetve használom a „politika” (*politics*) fogalmát, amely a hatalmi politikai dimenziókat ragadja meg.

2. A populizmus a politikatudományban

A politikatudományban a populizmusértelmezések között legnagyobb hatása talán Mudde (2004) a populista *Zeitgeist* nyugat-európai megjelenéséről szóló tanulmányának volt az elmúlt évtizedekben. A politikatudományi populizmus-kutatás a politikai szereplőkre és a populizmus diskurzusaira összpontosít, és kitüntetett figyelmet szentel a populizmus és a liberális demokrácia közötti kapcsolatnak (Canovan, 1999; Jagers és Walgrave, 2007; Mudde és Rovira Kaltwasser, 2012). A gazdaságpolitika és a populizmus közötti viszony vizsgálata a politikatudományi kutatásokban az utóbbi évtizedben vált jelentőssé, miután az elmúlt évtizedben több európai országban és Amerikában is populista pártok, illetve populista vezetők kerültek kormányzati pozícióba (Hawkins és Littvay, 2019). A populista kormányzati politikák, köztük a populista gazdaságpolitika vizsgálata szempontjából Közép- és Kelet-Európa kormányzatainak kutatása különösen releváns, mivel "ha valahol, akkor ezekben az országokban erős igazán a populista gondolatok támogatottsága" (Kriesi, 2014, 372. o.). A politikatudományi megközelítésben a makrogazdasági populizmust, azaz a kormányzati gazdaságpolitika populizmusát a populista közpolitikák egyik a eseteként, a gazdaságpolitika területére alkalmazva célszerű tárgyalni (Bartha, 2017). A következő részben a populizmus politikatudományi értelmezéseit közpolitika-alkotás perspektívájából tekintem át. Ennek során jelentősen támaszkodom Boda Zsolttal és Szikra Dorottyával, valamint Kopasz Mariannával és Takács Judittal írott tanulmányainkra (Bartha, Boda és Szikra, 2020; Bartha, Kopasz és Takács, 2020).

3. A populizmus fogalmáról

A populizmus a kortárs politikatudomány egyik legbizonytalanabb fogalma (Aslanidis, 2016), amelynek három egymással versengő értelmezése van. Az egyik megközelítés a populizmust olyan politikai logikaként ragadja meg, amely szerint a politikai vezető közvetlen hatalomgyakorlási technikákat használ a hatalom megszerzésére, illetve megszerzett kormányzati hatalmát közvetlenül, közvetítő intézmények nélkül gyakorolja (Weyland, 2001). A politikatudományi kutatók egy másik csoportja a populizmust politikai kommunikációs stílusnak tekinti (Knight, 1998), amelyet manicheánus logikából (az elittel szembeállított nép pozíciójával történő azonosulásból) fakadó ellenséges narratívák konstruálása, valamint az azonnali kormányzati beavatkozást szükségessé tevő állandó válságok tételezése jellemez. A harmadik perspektíva, az ideológiai megközelítés a populizmust olyan laza szövetű ideológiaként konceptualizálja, amely a társadalmat végső soron két homogén és antagonisztikus csoportra, "a tiszta népre" és "a korrupit elitre" osztja, és amely szerint a politikának "a nép általános akaratát" kell kifejeznie (Mudde, 2004; Mudde és Rovira Kaltwasser, 2012). Ennek megfelelően a populizmus alapvetően szemben áll mind az elitista, mind a pluralista felfogással (Mudde, 2004). E három megközelítést integráló ernyőfogalomként konceptualizálta a populizmust Takis S. Pappas (Pappas, 2014). Pappas – esetünkben is releváns – megközelítése szerint a populizmus fogalmának két kulcseleme a többségi politikai logika, illetve a polarizáló narratívák alkalmazása; utóbbi főként a populizmus nyelvezetére, diskurzusaira, előbbi pedig elsősorban a populista közpolitika-alkotás procedurális jellemzőire vonatkozik.

4. A populista közpolitikák tartalmi jellemzői

Bár a baloldali és jobboldali populisták eltérő elképzelésekkel rendelkeznek a kívánatos társadalomról, vannak jól azonosítható, ideológiai határokon átívelő közös populista politikai preferenciák. A külpolitikában a jobb- és a baloldali populisták is kritikusan viszonyulnak a nemzetek feletti intézményekhez; rendre a nemzetállamok elsőbbsége mellett érvelnek, és elutasítják a liberális globalizációt. A gazdaságpolitikai problémákért a populisták általában a népszerűtlen banki elitet (O'Malley és FitzGibbon, 2015) és a transznacionális vállalatokat (Bartha, 2017) okolják, hatalomra kerülve pedig, gyakran diszkrecionális büntetőintézkedésekkel (például magasabb adókulcsokkal vagy különadókkal) sújtják a multinacionális nagyvállalatokat és/vagy a bankokat. Néhány esetben a populistaként aposztrofált politikai álláspont azonban a populizmus és a nacionalizmus keveredéséből, ezen belül a nacionalizmus (nativizmus) primátusából ered (De Cleen, 2017). A büntető igazságszolgáltatási politikában alkalmazott törvényes büntetőintézkedések, az LMBTQ-jogok kiterjesztésének negligálása (Pappas, Mendez és Herrick, 2009) vagy a nemek közötti egyenlőségnek a hagyományos család eszméjét veszélyeztetőnek érzékelése (Korkut és Eslenziya, 2011; Szikra, 2019) az adott politikai pártok jobboldali nacionalizmusából és nem populizmusából vezethetők le.

Mivel a populizmus rugalmasan átjár a szokásos ideológiákon, a populista közpolitikák feltételezett közös tartalmi elemei tűnékenyek és bizonytalanok. Míg az európai társadalmak zömében a populizmus mint laza szövetségű ideológia inkább a kirekesztő jobboldali nacionalizmussal ötvöződött (Wodak, 2015), addig Latin-Amerikában, valamint a mediterrán Európában a populizmus baloldali, befogadó jellegű típusa alakult ki előbb (Stavrakakis és Katsambekis, 2014). Másképpen fogalmazva: a populizmus és a nativizmus összekapcsolódása és az ennek folytán felerősödő etnikai polarizáció nem szükségszerű, hanem esetleges fejlemény. Taggart "a populizmus üres szívét" a központi értékek hiányára vezeti vissza, ami alapvetően "kaméleoni" vonást kölcsönöz a populizmusnak (Taggart, 2004, 275. o.). A muddei megközelítés a populizmusról mint laza szövetségű ideológiáról szintén a populizmus tartalmi – a közpolitikai gondolatok területén megmutatkozó – rugalmasságát, kiszámíthatatlanságát tételezi, ami a lehetséges populista közpolitikai intézkedések széles tárházát implikálja (Mudde, 2004).

A populista közpolitikák megragadható közös tartalmi jellemzői abból adódnak, hogy a populista vezetők különösen fogékonyak választóik többségi preferenciáira (Urbinati, 2017). Ennek megfelelően a populista közpolitikai intézkedések általában sértik a kisebbségi érdekeket, és alapvetően ellenségesek a népszerűtlen kisebbségekkel szemben (Pappas és szerzőtársai, 2009). A többségi elvet kizárólagosnak tekintő populista közpolitika könnyen összeegyeztethetlenné válik az empirikus bizonyítékokra épülő szakpolitikai ajánlásokkal: a politikailag népszerű meggyőződések és a főáramú szakpolitikai kutatások alapján megfogalmazódó javaslatok közötti markáns szakadék esetén a populista álláspont definíció szerint szembekerül a meghatározó szakpolitikai paradigmák nyomán kikristályosodó szakértői álláspontokkal. A mechanizmus több példával is jól illusztrálható: az olasz 5 Csillag Mozgalom vezetőinek oltásellenes álláspontja, Donald Trump zöldellenes hozzáállása vagy a görög Sziriza unortodox gazdaságpolitikája egyaránt ezt mutatja. Mindennek van ugyanakkor egy paradox innovációs közpolitikai következménye is: a populista vezetők és kormányzatok fenntartása a

főáramú szakpolitikai paradigmákkal és a hagyományos episztemikus közösségekkel szemben gyakran nem szokványos szakpolitikai intézkedéseket és radikális, paradigmátikus közpolitikai reformokat implikál.

5. A populista közpolitikák procedurális jellemzői

A populista közpolitikaalkotás procedurális jellemzői a populista hatalomgyakorlás és a liberális demokrácia intézményi logikája közötti inherens feszültségből, a többségi elv kontrollálatlan primátusából adódnak (Albertazzi és Mueller, 2013; Pappas, 2014). A populizmus logikája ugyanis a politikai vezetés legitimitásának "közvetlen, azaz közvetítő intézmények nélkül" (Weyland, 2001, 14. o.) történő biztosítását hangsúlyozza.

Ennek megfelelően a populista kormányok jellemzően leépítik a liberális demokrácia intézményeit, elsősorban a jogállamiságot a fékek és ellensúlyok semlegesítésével és a politikai ellenzék marginalizálásával (Bátory, 2016; Taggart és Rovira Kaltwasser, 2016). A diszkriminatív jogi szabályozás különösen érvényes a kirekesztő jobboldali populizmusra (Müller, 2016), de a baloldali populisták gyakorlatában is jellemző (Weyland, 2013). Így a baloldali populista Sziriza-kormány is heves bírálatokat kapott jogi eljárási gyakorlata miatt (rendeletekkel való kormányzás, a kormánypárthoz lojális bírák kinevezése).

Populista kormányzás esetén a kormányzó politikusok és a többi közpolitikai szereplő közötti viszony alapjaiban más mint azt a liberális demokráciák működés módját implicit adottságként tételező elméletek leírják. Az ügykoalíciók megközelítésében (Sabatier és Jenkins-Smith, 1993) az alrendszer-specifikus szakpolitikai aktorok a közpolitikai folyamat kitüntetett szereplői, a populista politikai vezetők ugyanakkor jellemzően ellenségesen viszonyulnak a technokrata szakértelemhez. Mindez leértékeli a szakpolitikai tudást terjesztő episztemikus közösségek, különösen pedig a hozzájuk kapcsolódó szupranacionális intézmények szakmai hatását, tanácsadói szerepét. Látnunk kell azonban, hogy hatalomra kerülve a technokrata szakértők is hajlamosak a liberális demokrácia ellensúlyozó intézményeinek gyengítésére, kiüresítésére: a populista és a technokrata kormányzási módok valójában a liberális demokráciák pártokra épülő kormányzataitól elhajló két szélsőségként ragadhatók meg (Caramani, 2017). A populista kormányzatok alatt meggyengülnek a szakpolitikai vétőpontok és leértékelődnek az intézményesített szakmai konzultációs mechanizmusok. Ennek fontos következménye, hogy a döntéshozatali folyamat alapvetően más idődimenziók (Grzymala-Busse, 2011) szerint működik mint a liberális demokráciákban. Így populista politikai vezetés idején a közpolitikai döntések jellemzően lényegesen gyorsabbak, a folyamatok időzítése ugyanakkor nehezen kiszámítható és számos váratlan elemet tartalmaz.

6. A populista közpolitikák diszkurzív jellemzői

A diskurzusok, narratívák és értelmezési keretek meghatározó szerepet játszhatnak a közpolitikai változásokban (Schmidt, 2008), és a populista kormányzatok közpolitikai gyakorlatában különleges státuszuk van. A populizmust kommunikációs stílusként (Jagers és Walgrave, 2007) vagy diskurzusként (Aslanidis, 2016) értelmező megközelítések egyaránt felhívják a figyelmet erre. Tehát miközben populista kormányzás alatt meggyengülnek a

közpolitikai folyamatok intézményesített pillérei, felértékelődnek a diszkurzív kormányzás eszközei (Korkut és szerzőtársai, 2015): a populista vezetők szisztematikusan használják a stratégiai metaforákat közpolitikai intézkedéseik megalapozására és döntéseik legitimálására.

A kormányzatok közpolitikai döntéseinek diszkurzív keretezését vizsgáló kutatások rámutatnak, hogy szakpolitikai érvek helyett a populista politikai vezetők jellemzően hétköznapi, gyakran bulvár nyelvezettel, és állandó válság tételezésével (Moffitt, 2015) indokolják döntéseiket. Az érzelmekre apelláló kommunikációs stílus, kombinálva a hatalomtól az állampolgárok felé irányuló álkérdésekkel különös módon a részvétel illúzióját teremtheti meg (Bátory és Svensson, 2019). A populista politikai vezetőkre jellemző érzelmi túlfűtöttséggel előadott moralizáló, ellenséges narratívák fokozzák a közpolitikai álláspontok, a társadalom és a politikai közösség polarizációját. A populista kormányok kaméleoni alapvonása ugyanakkor sajátos rugalmasságot is biztosít, ami tartalmában a szakpolitikai evidenciáknak megfelelő közpolitikai döntéseket is implikálhat. Eközben retorikájukban a populista politikai vezetők szisztematikusan szakértő-ellenes, leegyszerűsített – a szakpolitikai kérdésekben jellemzően tájékozatlan többség érzelmeire rezonáló – álláspontot képviselnek (Thirkell-White, 2009).

A populista politikai vezetők előszeretettel használnak manicheánus nyelvezet, szívesen utalva a népszerűtlen kisebbségekre, amikor közpolitikai döntéseiket legitimálják. Többek között Salvini és Trump is gyakran hivatkoztak a veszélyes bevándorlók fenyegetésére, hogy növeljék szigorú biztonságpolitikai és rendvédelmi intézkedéseik támogatottságát. A populista diskurzusok mind a transznacionálisan beágyazott liberális csoportokat, mind a társadalmilag marginalizált kisebbségeket az "igazi nép" ellenségeként ábrázolhatják (Müller, 2016). Ez a diszkurzív viszony pregnánsan mutatja, hogy a populista politikai kormányzás alapvetően ellenséges a liberális demokráciák intézményeivel: a népi meggyőződések ugyanis magasabb erkölcsi tartalommal bírnak, mint az elitek által hirdetett értékek.

A közpolitika-alkotásban – az ideáltípusok szerinti működést feltételezve – a populista kormányzás és a liberális demokráciák közötti alapvető feszültséget az alábbi táblázat összegzi:

I. táblázat. A közpolitika-alkotás ideáltípusai liberális demokráciákban és populista kormányzás esetén

	Liberális demokráciák	Populista kormányzás
Közpolitikák tartalma	<p>Ideológiailag koherens</p> <p>A szakterület főáramához igazodik, szakpolitikusok tudására épül</p> <p>A választói többség preferenciái mellett kisebbségi, marginalizált csoportok jogaira is reflektál</p> <p>Stabil, csak lassan, kismértékben változik</p>	<p>Ideológiailag sokféle, változékony</p> <p>Hajlamos a szakterületi főáram megkérdőjelezésére, szakpolitikai innovációkra</p> <p>A választói többség preferenciáit tükrözi, ellenséges a népszerűtlen kisebbségi csoportokkal</p> <p>Hajlamos radikális, paradigmaticus reformokra</p>

Közpolitikai folyamat	<p>Formális és informális intézményi korlátok, fékek és ellensúlyok között működik</p> <p>Sokféle aktor érdemben részt vesz a folyamatban, szakpolitikusok ellenzéki politikai és civil társadalmi csoportok is</p> <p>A felmerülő szakpolitikai alternatívákról a nyilvánosság terében folyik a párbeszéd</p>	<p>Hajlamos a korlátozó intézmények megkerülésére, a vétópontok kiüresítésére, megszüntetésére</p> <p>Erősen korlátozott a szakpolitikusok, az ellenzéki pártok és a civil társadalmi csoportok részvétele</p> <p>A felmerülő szakpolitikai alternatívákról közvetlenül kommunikál a választókkal</p>
Közpolitikai diskurzus	<p>Korlátozottan használja a diszkurzív kormányzás eszközeit</p> <p>Párhuzamos közpolitikai diskurzusok léteznek, versengő értelmezési keretekkel</p> <p>Egyesítő, befogadó narratívákat keres</p>	<p>Erőteljesen épít a diszkurzív kormányzás eszközeire</p> <p>Szívesen él érzelmileg túlfűtött, bulvár kommunikációs eszközökkel és az állandó válság érzetére apellál</p> <p>Megosztó narratívákat használ</p>

Forrás: BARTHA–KOPASZ-TAKÁCS (2020, 91.)

7. Néhány következtetés a populista gazdaságpolitika rövid- és hosszabb távú hatásairól

Rövid elméleti áttekintésünk alapján megfogalmazható néhány következtetés a populista kormányzatok gazdaságpolitikájáról. Egyrészt a populista viszonyulás ideológiailag kevésbé kötött, ami feltűnő rugalmasságot biztosít: nem csupán erősen redisztributív társadalomképpel, hanem számos szakpolitikai kérdésben alacsony újraelosztást implikáló piacorientált gazdaságpolitikával is kompatibilis lehet. Másként fogalmazva: a latin-amerikai országokban megfigyelt fiskális felelőtlenység nem következik nyilvánvalóan a kormányzati vezetők populizmusából – sőt fiskális válsághelyzetekben a populista kormányzatok rövid távú adaptációs képessége gyorsabb lehet mint a liberális demokráciákra jellemző lassabban döntő kormányzatoké. A populizmus kaméleoni rugalmasságával valójában nem az ideológiai inkonzisztencia, hanem a bizonytalanság alapvetővé tétele a fő probléma. Emiatt hosszabb távon a populista kormányzás jelentősen korlátozza az állampolgárok és a különböző társadalmi szereplők tanulási képességét – gazdaságpolitikai kérdésekben is.

A gazdaságpolitikai diskurzus és a gazdaságpolitikai tartalom közötti konzisztencia sem elvárás a populista kormányzati működésben. Ez ugyanakkor komoly társadalmi és jóléti költségekkel jár hosszabb távon: a diskurzus és a tartalom közötti ellentmondással operáló populista gazdaságpolitikát ismétlődően „rosszul” (értsd: nem a populista kormányzati szándékoknak megfelelően) kódolhatják nemcsak a belföldi gazdasági aktorok, hanem többek között a nemzetközi befektetők, pénzpiaci hitelezők és a szupranacionális intézményi szereplők is. Az ebből fakadó bizonytalanságot pedig jelentős kockázati felárral, jóléti veszteséggel fizeti meg az a társadalom, amely populista kormányzás alatt működik.

Mivel a populista kormányzás leértékeli, kiüresíti a gazdaságpolitikai döntések szokásos intézményi kereteit, felerősíti a járadékvadászat lehetőségeit és a korrupcióhoz vezető mechanizmusokat. Nem stabil, biztonságos kereteket adó intézmények, hanem diszkrecionális, politikai lojalitásra és nepotizmusra épülő személyi viszonyok működtetik a gazdasági folyamatokat. Emiatt a liberális demokrácia intézményeiben a populista kormányzás romboló hatása már rövid távon megmutatkozik. A negatív gazdaságpolitikai következmények ennél lényegesen lassabban érvényesülhetnek, különösen, ha a politikai vezetés rugalmas és innovatív közpolitikai eszközöket használ. Az alapvetővé tett intézményi bizonytalanság miatti jóléti veszteségek ugyanakkor hosszabb távon nem kerülhetők el.

Hivatkozások

Albertazzi, Daniele és Sean Mueller (2013). Populism and liberal democracy: Populists in government in Austria, Italy, Poland and Switzerland. *Government and Opposition*, 48(3), 343–371.

Aslanidis, Paris (2016). Is populism an ideology? A refutation and a new perspective. *Political Studies*, 64(1), 88–104.

Bartha Attila (2017). Makrogazdasági stabilizáció másképp: a gazdaságpolitika populista fordulata. In Boda Zsolt, Szabó Andrea (szerk.), *Trendek a magyar politikában 2: A Fidesz és a többiek: pártok, mozgalmak, politikák* (pp. 311–343). Budapest: Napvilág Kiadó.

Bartha Attila, Boda Zsolt és Szikra Dorottya (2020). When populist leaders govern: Conceptualising populism in policy making. *Politics and Governance*, 8(3), 71–81.

Bartha Attila, Kopasz Marianna és Takács Judit (2020). A populisták jobban csinálják? A koronavírus-járvány közpolitikai tanulságai: Járványkezelés az európai liberális és populista demokráciákban. In: Körösenyi András, Szabó Andrea, Böcskei Balázs (szerk.) *Vírusba oltott politika: Világjárvány és politikatudomány*. (pp. 89-108). Budapest: Napvilág Kiadó.

Bátory Ágnes (2016). Populists in government? Hungary's "system of national cooperation." *Democratization*, 23(2), 283–303.

Bátory Ágnes és Sara Svensson (2019). The use and abuse of participatory governance by populist governments. *Policy & Politics*, 47(2), 227–244.

Benczes István (2024) Makrogazdasági populizmus és/vagy a populizmus politikai gazdaságtana. In: Szanyi M., Szunomár Á., Török Á. (eds): *Kockázatok és mellékhatások. Trendek és töréspontok V*. Budapest: Akadémiai Kiadó

Canovan, Margaret (1999). Trust the people! Populism and the two faces of democracy. *Political Studies*, 47(1), 2–16.

Caramani, Daniele (2017). Will vs. reason: The populist and technocratic forms of political representation and their critique to party government. *American Political Science Review*, 111(1), 54–67.

De Cleen, Benjamin (2017). Populism and nationalism. In Rovira Kaltwasser, Cristóbal, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo és Pierre Ostiguy (szerk.), *The Oxford Handbook of Populism* (pp. 342–362.) Oxford: Oxford University Press.

Dornbusch, Rudiger és Sebastian Edwards (1990) Macroeconomic populism. *Journal of Development Economics*, 32(2), 247–277.

Grzymala-Busse, Anna (2011). Time will tell? Temporality and the analysis of causal mechanisms and processes. *Comparative Political Studies*, 44(9), 1267–1297.

Hawkins, Kirk és Littvay Levente. (2019). *Contemporary US Populism in Comparative Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press

Jagers, Jan és Stefaan Walgrave (2007). Populism as Political Communication Style: An Empirical Study of Political Parties' Discourse in Belgium. *European Journal of Political Research*, 46(3), 319–345.

Knight, Alan (1998). Populism and neo-populism in Latin America, especially Mexico. *Journal of Latin American Studies*, 30(2), 223–248.

Korkut, Umut és Hande Eslen-Ziya (2011). The impact of conservative discourse in family policies: Population politics and gender rights in Poland and Turkey. *Social Politics*, 18(3), 387–418.

Korkut, Umut, Kesi Mahendran, Gregg Bucken-Knapp és Robert-Henry Cox (2015). Introduction. Discursive governance: Operationalization and applications. In Korkut, Umut, Kesi Mahendran, Gregg Bucken-Knapp és Robert-Henry Cox (szerk.), *Discursive governance in politics, policy, and the public sphere* (pp. 1–11). New York, NY: Palgrave Macmillan.

Kriesi, Hanspeter (2014). The populist challenge. *West European Politics*, 37(2), 361–378.

Moffitt, Benjamin (2015). How to perform crisis: A model for understanding the key role of crisis in contemporary populism. *Government and Opposition*, 50(2), 189–217.

Mudde, Cas (2004). The populist Zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4), 541–563.

Mudde, Cas és Cristóbal Rovira Kaltwasser (2012). Populism and (liberal) democracy: A framework for analysis. In Mudde, Cas és Cristóbal Rovira Kaltwasser (szerk.), *Populism in Europe and the Americas: Threat or corrective for democracy?* (pp. 1–26). New York, NY: Cambridge University Press.

Müller, Jan-Werner (2016). *What is populism?* Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.

O'Malley, Eoin és John FitzGibbon. (2015). Everywhere and nowhere: Populism and the puzzling non-reaction to Ireland's crises. In Kriesi, Hanspeter és Takis S. Pappas (szerk.), *European populism in the shadow of the great recession* (pp. 287–302). Colchester: ECPR Press.

Pappas, Christine, Jeanette Mendez és Rebekah Herrick (2009). The negative effects of populism on gay and lesbian rights. *Social Science Quarterly*, 90(1), 150–163.

Pappas, Takis S. (2014). Populist democracies: Post-authoritarian Greece and Post-communist Hungary. *Government and Opposition*, 49(1), 1–23.

Sabatier, Paul A. és Hank C. Jenkins-Smith (1993). *Policy change and learning: An advocacy coalition approach*. Boulder, CO: Westview Press.

- Schmidt, Vivien A. (2008). Discursive institutionalism: The explanatory power of ideas and discourse. *Annual Review of Political Science*, 11, 303–326.
- Stavrakakis, Yannis és Giorgos Katsambekis (2014). Left-wing populism in the European periphery: The case of SYRIZA. *Journal of Political Ideologies*, 19(2), 119–142.
- Szikra Dorottya (2019). Ideology or pragmatism? Interpreting social policy change under the 'system of national cooperation' In János Mátyás Kovács és Trencsényi Balázs (szerk.), *Brave new Hungary: Mapping the 'system of national cooperation'* (pp. 225–241). Lanham, MA: Rowman and Littlefield.
- Taggart, Paul (2004). Populism and representative politics in contemporary Europe. *Journal of Political Ideologies*, 9(3), 269–288.
- Taggart, Paul és Cristóbal Rovira Kaltwasser (2016). Dealing with populists in government: Some comparative conclusions. *Democratization*, 23(2), 345–365.
- Thirkell-White, Ben (2009). Dealing with the banks: Populism and the public interest in the global financial crisis. *International Affairs*, 85(4), 689–711.
- Urbinati, Nadia (2017). Populism and the principle of majority. In Rovira Kaltwasser, Cristóbal, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo és Pierre Ostiguy (szerk.), *The Oxford Handbook of Populism* (pp. 571–589.) Oxford: Oxford University Press.
- Weyland, Kurt (2013). Latin America's authoritarian drift: The threat from the populist left. *Journal of Democracy*, 24(3), 18–32.
- Wodak, Ruth (2015). *The politics of fear: What right-wing populist discourses means*. London: SAGE